

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ MÜVƏKKİLİ
(OMBUDSMAN) APARATI
AZƏRBAYCAN MEA FƏLSƏFƏ VƏ HÜQUQ İNSTİTUTU

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
20 illiyinə həsr edilmiş
“HÜQUQ ELMİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ:
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA İNSAN HÜQUQ
VƏ AZADLIQLARININ MÜDAFİƏSİNİN
YENİ TENDENSİYALARI”
mövzusunda
V RESPUBLİKA ELMİ-NƏZƏRİ KONFRANSIN
MATERİALLARI
(7-8 may)

Bakı-2015

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
20 illiyinə həsr edilmiş
“HÜQUQ ELMINİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ:
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA İNSAN
HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ MÜDAFIƏSİNİN
YENİ TENDENSIYALARI”
mövzusunda

V Respublika elmi-nəzəri konfransın

M A T E R İ A L L A R I
(7-8 may)

MƏSUL REDAKTORLAR:

Habil QURBANOV

Hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Dürdanə MƏMMƏDOVA

Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Mahir MƏMMƏDOV

Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

REDAKSIYA HEYƏTİ:

H.ü.e.d., prof. A.M.Qasimov

H.ü.e.d. Ə.H.Rzayev

H.ü.f.d. R.R.İsmayılov

H.ü.f.d. A.M.Səfixanlı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 20 illiyinə həsr edilmiş “Hüquq elminin müasir problemləri: Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin yeni tendensiyaları” mövzusunda V Respublika elmi-nəzəri konfransın MATERI-ALLARI. (7-8 may). Bakı, «Təknur» nəşriyyatı, 2014. 376 səh.

ISBN: 978-9952-445-47-3

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АППАРАТ УПОЛНОМОЧЕННОГО ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА (ОМБУДСМАН) АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ И ПРАВА НАН АЗЕРБАЙДЖАНА**

МАТЕРИАЛЫ

**V Республиканской научно-теоретической конференции
посвященной 20-летию Конституции
Азербайджанской Республики**

(7-8 мая)

на тему

**СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ПРАВОВОЙ НАУКИ: НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ
В ЗАЩИТЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА
В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

Баку - "Тэкнур" - 2015

MÜNDƏRİCAT

Elmira SÜLEYMANOVA <i>Heydər Əliyev insan hüquqları sahəsində yeni strategiyaların banisidir</i>	9
Камран ШАФІЕВ <i>Некоторые вопросы соотношения конституционных прав свободы выражения мнения и свободы совести</i>	19
Vəhram ZAHİDOV <i>Ulu Öndər, görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyev milli Konstitusiyamızın banisidir</i>	23
Ханлар АЛИКПЕРОВ <i>Клятва на верность государству с позиции Конституции Азербайджанской Республики</i>	30
Habil QURBANOV <i>Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları ilə mülkiyyət hüququnun qarşılıqlı təsiri və əlaqəsi</i>	33
Ahş QASIMOV <i>Ümummilli lider Heydər Əliyevin baş müəllifi olduğu konstitusiya Azərbaycanın milli dövlətçilik ənənələrinə əsaslanır</i>	37
Firuzə ABBASOVA <i>İbtidai həbs məsələlərinin həllində Avropa insan hüquqları məhkəməsinin presedent hüququnun rolu</i>	40
Rəna MİRZƏZADƏ <i>Beynəlxalq və milli qanunvericilikdə qadın hüquqları: siyasi-hüquqi yanaşma</i>	44
Adil ƏSƏDOV <i>Qanunverici hakimiyyətin konstitusiya inkişaf perspektivləri ətrafında düşüncələr və bəzi təkliflər</i>	48
Дурдана МАМЕДОВА <i>Особенности формирования Азербайджанской политико-правовой мысли в XII веке</i>	53
Aydın SƏFİXANLI <i>Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə: insan hüquqlarının müdafiəsi kontekstində</i>	58
Zaur ƏLİYEV <i>İnsan hüquqlarının beynəlxalq hüquqi müdafiəsinin Avropa və BMT sisteminin əsas xüsusiyyətləri</i>	63
Mahir MƏMMƏDOV <i>Ombudsmanın Konstitusiya Məhkəməsi ilə əməkdaşlığı: əsas insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin təmini kontekstində</i>	70
Mirağa CƏFƏRQULİYEV <i>İbtidai istintaqın tamamlanması və cinayət işinin məhkəməyə göndərilməsi mərhələsində insan hüquqlarının qorunması problemləri</i>	75
Mayis ƏLİYEV <i>Əhalinin sosial təminat hüququnun reallaşmasında QHT-lərin rolu</i>	82

Əli RZAYEV <i>Dövlətçilik sisteminin mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri</i>	86
Əbülhəsən ABBASOV <i>İnsan haqları: problemə fəlsəfi baxış</i>	89
Aliş QASIMOV, Zahid CƏFƏROV <i>Əmək münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi mexanizmində əmək müqaviləsinin yeri haqqında məsələyə dair</i>	94
Əbülfəz HÜSEYNOV <i>Hüquqi epistemologiyanın müasir problemləri</i>	100
Рена КУЛИЕВА <i>Некоторые недостатки внедрения болонского процесса в ВУЗы Азербайджана</i>	104
Людмила ЗИЛКОВСКАЯ <i>Проблемы законодательного закрепления права ребенка на семью</i>	108
Rauf QARAYEV <i>Soyqırım cinayətləri ilə mübarizədə beynəlxalq təcrübə (beynəlxalq hüquqi aspektlər)</i>	114
Сон София Сергеевна <i>Европейские стандарты деятельности политических партий и конституционное обеспечение политических прав человека в Украине</i>	119
Səidə HƏSƏNZADƏ <i>Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının təkmilləşdirilməsinin bəzi problemləri</i>	124
Zaur MƏMMƏDOV <i>Vərəsəlik hüququnun ümumi xarakteristikası</i>	131
Bəxtiyar ƏLİYEV <i>Mülki prosesdə sənədlərin texniki-kriminalistik tədqiqatı anlayışı, vəzifələri, sənədlərin təsnifatı və maddi sübut əhəmiyyətli sənədlərlə rəftar qaydaları</i>	135
Fikrət NƏBİYEV <i>Azərbaycanda milli hüquqi dövlətçilik təfəkkürünün formalaşması</i>	139
Aydın ƏLİYEV <i>Müdafiə hüququnun təmin olunmasına dair Konstitusiya norması və cinayət prosesində təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququ</i>	142
Рамелла ГЮЛЬАЛИЕВА <i>Вопросы совершенствования законодательства об охране чести и достоинства</i>	147
Fərdin XƏLİLOV <i>Məhkəməyədək icraatda təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnun pozuntuları və onları qiymətləndirmə meyarları</i>	155
Allahverdi TEYMUROV <i>Əməliyyat-axtarış fəaliyyətində xüsusi texniki və digər vasitələrin tətbiqi ilə əldə edilən nəticələrdən cinayət prosesində istifadə edilməsinin bəzi aktual məsələləri</i>	161
Rəşad QASIMZADƏ <i>Beynəlxalq insan hüququ: siyasi-hüquqi və nəzəri baxış</i>	165

Наиль МАМЕДОВ <i>Преступления против чести и достоинства личности по уголовному законодательству Германии, Швейцарии и Австрии</i>	169
Xəyyam İSMAYILOV <i>Hüquq və siyasətin qarşılıqlı əlaqəsi haqqında</i>	174
Zamiq ASLANOV <i>Vəkillik institutunun anlayışı və mahiyyəti</i>	179
Simran HƏSƏNOV <i>Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə təhsil müəssisələrində dini təhsilin bəzi problemləri</i>	182
Тарана АЛИЕВА <i>Вопросы совершенствования тактических приемов по преодолению лжи и произвольных ошибок в показаниях свидетелей</i>	186
Səbinə ƏLİYEVƏ <i>"Əlil" və "əlillik" anlayışları əlillərin hüquqlarının müdafiəsinin əsas meyarı kimi: beynəlxalq hüquq normalarının və dövlətdaxili qanunvericiliyin müqayisəli təhlili</i>	191
Mübariz PİRVERDİYEV <i>Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlət prinsiplərinin konstitusion təsbiti</i>	200
Fuad ƏLİYEV <i>Azərbaycanda insan hüquqlarının təminatı, nailiyyətlər və perspektivlər</i>	205
Сона КАЛАНДАРЛИ <i>Конституция Азербайджанской Республики и современное международное право</i>	210
Нигяр КАЛАНДАРЛИ <i>Современные вызовы биоэтики требуют законодательного усовершенствования</i>	215
Həsər QURBANOVA <i>İnsan hüquqlarının dövlətdaxili müdafiəsi</i>	222
Ильхам АЛИЕВ <i>Религиозная составляющая в идее социального государства</i>	225
İlqar CƏFƏROV <i>Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında "Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları" dəyərlərinin yeri</i>	229
Günay QASIMOVA <i>Hüquqi dövlətdə insan hüquqlarının müdafiəsinin bəzi məsələləri</i>	232
Ариз МИРЗАХАНОВ <i>Организационно-функциональные принципы гражданского процесса</i>	237
Aqşin ƏLİYEV <i>Əhməd bəy Ağayevin publisistik fəaliyyəti insan hüquq və azadlığı kontekstində</i>	242
Emin DADAŞOV <i>Şəxsin şəraf, ləyaqət və s. kimi qeyri-mülki hüquqlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına görə qorunması və müdafiəsi</i>	245

Aygün BAYRAMOVA <i>Əlavə məzuniyyətlərin anlayışına dair</i>	249
Айтан СУЛЕЙМАНОВА <i>Признание недействительным акта государственного органа или органа местного самоуправления как способ защиты гражданских прав</i>	251
Ülkər ƏKBƏRLİ <i>İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının müddəalarının Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericilik sistemində təsbiti</i>	255
Лала АСЛАНОВА <i>Обзор ответственности государства перед гражданами</i>	257
Susanna RAŞAYEVA <i>Mülkiyyət – mülki hüquq münasibətlərinin obyektinə kimi</i>	261
Sənan FƏRƏCOV <i>Azərbaycanda dini tolerantlığın hüquqi əsasları</i>	264
Tural ŞÜKÜROV <i>Silahlı münaqişələr zamanı fiziki şəxslərə dəymiş zərərə görə məsuliyyətin hüquqi əsasları</i>	268
Динара АГАЛИЕВА <i>Право граждан на туризм как составная часть конституционного права граждан на отдых</i>	273
Эльмир ЭМИНОВ <i>Международно-правовые аспекты энергетического сотрудничества между Азербайджанской Республикой и ЕС</i>	276
Nigar İBRAHİMOVA <i>Azərbaycan Respublikasının patent qanunvericiliyinin formalaşmasının xüsusiyyətləri</i>	280
Günay SƏLİMZADƏ <i>Ananın yeni doğduğunu uşağını qəsdən öldürməsi cinayətinin qəsd obyektinə haqqında</i>	286
Davud DAVUDOV <i>Ulu Öndər Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasında notariat fəaliyyətinin hüquqi təminatı</i>	293
Сон-Пюигренье П.Ю. <i>Сравнительно-правовой анализ понимания ценных бумаг в законодательстве Украины и Азербайджанской Республики</i>	302
Nigar ƏLƏSGƏROVA <i>Xocalı Soyqırımı beynəlxalq hüquqda</i>	308
Рейхан ДЖАФАРОВА <i>Генезис и особенности конституционализма в Азербайджанской Республике</i>	312
Баладжаханум ИСМАИЛОВА <i>Некоторые вопросы применения Конвенций МОТ в Азербайджанской Республике</i>	317

Ceyhun HƏMİDOV <i>Cinayət mühakimə icraatının obyektivliyinin təminatında cinayət prosesinin subyektlərinin roluna dair</i>	322
Кямаля РАГИМОВА <i>Некоторые вопросы квалификации умышленного убийства, совершенного в состоянии внезапно возникшего сильного душевного волнения (физиологического аффекта)</i>	329
Araz ABDULLASOY <i>Beynəlxalq təhlükəsizliyin pozulmasına görə dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyəti</i>	332
Oqtay ZEYNALOV <i>Konstitusiya Məhkəməsinin «AR CPM-in 137 və 445.2-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair» 12 fevral 2015-ci il tarixli Qərarının cinayət-prosessual hüquqi əhəmiyyəti</i>	336
Sima SÜLEYMANLI <i>Mədəniyyət sahəsində insan hüquqlarının xüsusiyyətləri və onların insan hüquqları sistemində yeri</i>	341
Elnur NƏCƏFOV <i>Casusluqla cinayət hüquqi mübarizə məsələləri</i>	345
Almaz QƏHRƏMANOVA <i>Azərbaycan Respublikasında xəzinədarlıq orqanlarının vəzifə və səlahiyyətləri</i>	350
Ülvi ABBASOV <i>Cinayət hüquq məktəbləri kontekstində "cinayətkarın şəxsiyyəti" anlayışının bəzi məsələləri</i>	356
Təranə ƏLİYEVA <i>Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyində təsbit olunmuş uşaq hüquqlarının əsas istiqamətləri</i>	360
Aynur ƏLİYEVA <i>Yaşamaq hüququ insanın bütün digər hüquqlarının fundamental əsası (təmali) kimi</i>	363
Oruc MÜRSƏLOV <i>Dövlət sərhəddindən qanunsuz olaraq keçmə cinayəti və onun törədilmə motivləri</i>	366
Xalid ŞAHBAZOV <i>Qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma cinayətinin anlayışına dair</i>	369
Fəridə MUSAYEVA <i>Sahibkarlıq fəaliyyətinin leqal anlayışı</i>	371

BEYNƏLXALQ TƏHLÜKƏSİZLİYİN POZULMASINA GÖRƏ DÖVLƏTLƏRİN BEYNƏLXALQ-HÜQUQİ MƏSULİYYƏTİ

Beynəlxalq təhlükəsizliyin pozulmasına görə dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət problemi beynəlxalq münasibətlər sistemində və onu nizamlayan beynəlxalq hüquqda ən aktual problemlərdən biridir. Təkcə Krım və Cənub –Şərqi Ukraynada, Yaxın Şərqi (Suriyada, İrakda, Liviyada və Yemendə) son dövrdə baş verən hadisələri misal çəkmək kifayətdir.

Onu da xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət probleminin kompleks şəkildə nizamlanmasına yönəlmiş bir dənə də beynəlxalq saziş və ya müqavilə mövcud deyil və bu sahəni nizamlayan hüquq normaları məcəllələşdirilməmişdir.

Bu səbəbdən beynəlxalq hüquq doktrinasında dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət məsələləri, ümumi olaraq, və beynəlxalq təhlükəsizliyin pozulmasına görə dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyəti, xüsusi olaraq, kifayət qədər aktual bir problemdir. Bu məsələlərin tədqiq edilməsinə müxtəlif ölkələrdə bir sıra əsərlərin həsr edilməsinə baxmayaraq beynəlxalq hüquq elmində dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət məsələlərinə aid yekdil fikir mövcud deyil. Azərbaycan beynəlxalq hüquq elmində dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət probleminin bəzi aspektləri araşdırılmışdır. Məsələn, insan hüquqlarının pozulmasına görə dövlətlərin beynəlxalq məsuliyyət problemi L.H.Hüseynov tərəfindən tədqiq edilmişdir. [1] Lakin bütövlükdə dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət anlayışı və onun növləri ölkə hüquq ədəbiyyatında tədqiq edilməmişdir. Bəzi məsələlərin tədqiqi bizim ölkə üçün çox vacibdir. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün aradan qaldırılması və təcavüz ölkənin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətə cəlb edilməsi probleminin araşdırılması Azərbaycan bey-

nəlxalq hüquq elmi qarşısında duran ən vacib problemlərdən biri olmasına heç bir şübhə yoxdur. [2, s. 211-212] Hazırkı məqalənin əsas məqsədi dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət probleminin əsas aspektlərini müəyyən etməyə bir cəhddir.

İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət sferası kifayət qədər sürətlə formalaşır və inkişaf edir. Məsələn alman hüquqşünası M.Şreder (Trir universitetinin professoru) dövlətlərin "erga omnes" məsuliyyətinin inkişafı prosesini qeyd edir. [3, s. 736] Hüquq ədəbiyyatında beynəlxalq məsuliyyət hüququn formalaşması və artıq beynəlxalq hüququn ümumi bir institutu olması [4, s. 289] və ya sahəsi olmasına aid fikir irəli sürülmüşdür. [5, s. 373-374] Məşhur ingilis alimi M.Şou isə dövlətlərin məsuliyyətini beynəlxalq hüquq sisteminin təbiətindən və dövlətlərin suverenliyi və bərabərliyi doktrinasından irəli gələn beynəlxalq hüququn fundamental prinsipi kimi qiymətləndirir. [6, s.778] Hüquq ədəbiyyatında dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətinə dair müxtəlif definisiyalar mövcuddur. Ümumi şəkildə qeyd etmək olar ki, dövlətlərin məsuliyyəti beynəlxalq hüquqa əsasən beynəlxalq-hüquqi öhdəliklərin pozulmasından irəli gələn və ya beynəlxalq hüquqla qadağan edilməyən fəaliyyət nəticəsində vurulmuş ziyana görə məsuliyyətdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyəti, əsasən beynəlxalq adət normaları və müxtəlif beynəlxalq xarakterli (məhkəmə və arbitraj tərəfindən qəbul edilmiş) presedentlərlə nizamlanır. Məsələn, Fransa və Yeni Zelandiya arasında "Rainbow Warrior" işi üzrə arbitraj tribunalınının 30 aprel 1990-cı il tarixli qərarında göstərilir ki, müqavilənin pozulmasının hüquqi nəticələri və lazımi hüquq müdafiəsi dövlətlərin məsuliyyəti adət hüququna da aid

edilir. [7, s. 665-656] Belə növ presedentlərə həmdə BMT Beynəlxalq Məhkəməsinin "Qabçikovo –Nagimaroş" işi ilə bağlı qərarı da aid etmək olar. Bundan əlavə, Yuqoslaviya üzrə arbitraj komissiyası 13 nömrəli rəyində göstərir ki, müharibə nəticəsində vurulmuş ziyan dövlətlərin məsuliyyət daşması sahəsinə aiddir.

Bundan əlavə bu sahəyə aid ən vacib bir hüquqi əhəmiyyətli aktı BMT Beynəlxalq Hüquq Komissiyası tərəfindən hazırlanmış "Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti" haqqında maddələr layihəsi göstərmək olar. Bu sənəd BMT Baş Məclisinə təqdim edilmişdir. BMT Baş Məclisi 12 dekabr 2001-ci ildə bu layihəni araşdıraraq müvafiq qətnamə qəbul etmiş və bu qərarla dövlətlər arasında münasibətlərdə məsuliyyət mövzusunun vacib əhəmiyyəti xüsusi vurğulanmışdır. Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti" haqqında maddələr layihəsi isə qətnaməyə xüsusi bir əlavə kimi qoyulmuşdur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu sənəddə beynəlxalq adət normaları kimi tanınmış bir sıra norma və müddəalar əks olunmuşdur. [3, s.738]

Dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətinin bir neçə növləri mövcuddur. Bunlara hüquqazidd əməllərə görə məsuliyyəti və beynəlxalq hüquqla qadağan edilməyən əməllərin ziyanlı nəticələrinə görə məsuliyyəti aid etmək olar. Məsələn, bir sıra ölkələr kosmik fəaliyyətlə, o cümlədən ABŞ, Rusiya, Çin, Hindistan, Avropa İttifaqının üzvü olan bir sıra Avropa ölkələri, Türkiyə və s. məşğuldur. Və belə növ fəaliyyət beynəlxalq hüquqla qadağan edilmir (söz gəlmişkən bu ölkələr sırasına öz rabitə peykini kosmik fəzaya göndərmiş Azərbaycan da daxildir). Ola bilər ki müxtəlif səbəblər üzündən kosmik fəzada uçan peyklər, raketlər və ya stansiyalar və s. qəzaya uğrasınlar və hər hansı bir ölkənin ərazisinə düşərək müəyyən zərərə səbəb olsunlar. Bu halda vurulmuş zərər ödənilməlidir.

Dövlətlərin hüquqazidd əməllərə, o cümlədən beynəlxalq-hüquqi öhdəliklərin pozulmasına görə məsuliyyətini, öz növbəsində, iki növə bölmək olar. Hüquq ədəbiyyatında belə pozuntulara görə məsuliyyəti beynəlxalq-hüquqi deliktlərə görə məsuliyyətə və

ən ağır hüquqpozuntularına görə məsuliyyətə (onları həmdə "beynəlxalq cinayətlər" kimi də adlandırırdılar) bölünməsi təsnifatı verilmişdir. [Ba haqda daha ətraflı bax, 8, s. 240- 241; 9, s. 672] Hüquq ədəbiyyatında və doktrinasında beynəlxalq-hüquqi deliktlərə görə məsuliyyət daşması məsələsinə dair demək olar ki əsasən çox da ciddi olan fikir ayrılığı mövcud deyil. Düzdur hüquq ədəbiyyatında qeyd edilir ki, "beynəlxalq-hüquq delikti" anlayışı o qədər də uğurlu anlayış deyil, çünki o, dolayısı olaraq, beynəlxalq hüquqla milli hüquq arasında paralellərin olmasını göstərir, bu isə əslində mövcud deyil. [3, s.737]

Beynəlxalq təhlükəsizliyin pozulmasına görə dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyəti dövlətlər tərəfindən beynəlxalq-hüquqi öhdəliklərin pozulmasından irəli gələn məsuliyyət növünə aiddir. Hüquq ədəbiyyatında sülhün və beynəlxalq təhlükəsizliyin pozulması düsturuna da rast gəlmək olar. Fikrimizcə, hüquqi cəhətdən, mahiyyətcə, bu anlayışlar eyni mənə daşıyır. Hüquq ədəbiyyatı və doktrinasında beynəlxalq təhlükəsizlik hüququ anlayışına daha çox rast gəlmək olar. Beynəlxalq təhlükəsizliyin ciddi formada pozulması faktiki olaraq sülhün ya universal, ya da regional səviyyədə pozulması deməkdir. Bu səbəbdən bu anlayışları eyni kateqoriyaya aid etmək olar.

Beynəlxalq praktikada və bir sıra beynəlxalq sənədlərdə beynəlxalq cinayət anlayışına da rast gəlmək olar. Məsələn, 2 oktyabr 1924-cü ildə Millətlər Liqasının Assambleyası "Beynəlxalq mübahisələrin sülh yolla nizamlanması haqqında" Jeneva protokolunu qəbul etmişdir. Bu sənəddə təcavüzkar müharibə beynəlxalq cinayət kimi təsvif olunmuşdur. Millətlər Liqası Assambleyası 24 sentyabr 1927-ci ildə özünün XIII sessiyasında "Təcavüzkar müharibələr haqqında" Bəyannaməsində bir daha təcavüzü beynəlxalq cinayət kimi dəyərləndirmişdir. Afina şəhərində 1927-ci ildə keçirilmiş Ümumdünya sülh Konqresi öz qətnaməsində qeyd etmişdir ki, müharibəyə təhrikçilik beynəlxalq cinayətdir. Digər bir sənəddə, BMT Baş Məclisinin 14 dekabr 1974-ci ildə "Təcavüz haqqında" qəbul edilmiş 3314 (XXIX) nömrəli qətnaməsinin 5-ci

maddəsinin 2-ci bəndində təcavüzkar müharibə beynəlxalq sülhə qarşı cinayət kimi tövsiyə edilir və belə bir təcavüz beynəlxalq məsuliyyətə səbəb olur. [10] Görünür bu kimi müddəalar hüquq doktrinasında bütün beynəlxalq hüquqpozuntularını iki kateqoriyaya bölməsinə dair fikirlərin irəli sürülməsi üçün əsas yaratmışdır. Q.İ. Tunkin bütün beynəlxalq hüquqpozuntularını beynəlxalq hüququn xüsusilə təhlükəli pozuntularına və beynəlxalq hüququn adı pozuntularına bölür. Və birinci kateqoriyaya aid beynəlxalq hüquqpozuntularını beynəlxalq cinayətlər adlandırır [11, s. 377] BMT Beynəlxalq hüquq komissiyasının xüsusi məruzəçisi Roberto Aqo "Dövlətlərin məsuliyyəti" adlı özünün 5-ci məruzəsinin 140-cı bəndində qeyd edirdi ki, Q.İ. Tunkin və D.V. Levin tərəfindən bütün beynəlxalq hüquqpozuntularını beynəlxalq cinayətlərə və adı pozuntularına bölünür, yəni bu dövlətlərin məsuliyyətinə dair sovet beynəlxalq hüquq doktrinasının əsas müddəalarından biridir. [12, s. 48] Bununla bərabər məruzəsinin 143-cü bəndində Roberto Aqo vurğulayır ki: "Biz bunu istəsəkdə, istəməsəkdə hüquqazidd əməllərin ümumi kateqoriyasında belə əməllərin iki müxtəlif növünü qeyd etmək zəruriliyi ideyası ümumi şüurda tədricən möhkəmləndi". [12, s. 50] M.Şreder də qeyd edir ki, alman hüquq ədəbiyyatında da beynəlxalq hüquqi cinayət anlayışına rast gəlmək olar. [3, s. 737]

Bununla bərabər, dövlətlərə aid beynəlxalq cinayət konsepsiyasına qarşı ciddi etirazlar da mövcuddur. Xüsusilə belə etirazlar BMT Beynəlxalq Hüquq Komissiyası tərəfindən hazırlanan "Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti" haqqında maddələr layihəsinin müzakirəsi zamanı üzərə çıxdı. Belə etirazlar ilk növbədə ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa və Yaponiya alimləri və mütəxəssisləri tərəfindən irəli sürülür. Onların etirazlarının əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlətlərə aid beynəlxalq cinayət konsepsiyası dövlətlərin davranışlarını kriminallaşdırır və həm də belə növ əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyətə cəlb edilməsinə dair heç bir xüsusi prosedur nəzərdə tutmur. [5, s. 395] Hüquq ədəbiyyatında həqiqətən də vur-

gulanmışdır ki, cinayət-hüquqi terminologiyanın istifadə olunması müəyyən çətinliklər yaradır, lakin bununla da bərabər həm də qeyd edilmişdir ki, digər uyğun terminologiya yoxdur. [11, s. 377] Bununla bərabər, beynəlxalq cinayət anlayışından istifadə edilməsinin əsas mahiyyəti ağır nəticələr ilə sonunclanan beynəlxalq hüquqpozuntularını xüsusi bir kateqoriyaya ayırmaqdan ibarətdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, BMT Beynəlxalq Hüquq Komissiyası "Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti" adlı hazırladığı sənəddə konsensus əldə edilməsi məqsədilə beynəlxalq cinayət anlayışından imtina etdi. Bunun əvəzində bu sənəddə "ümumi beynəlxalq hüququn imperativ normalarından irəli gələn öhdəliklərin ciddi pozulması" düsturundan istifadə edilmişdir. Belə ki, bu məsələlərə sənəddə ayrıca olan iki maddədən ibarət III fəsil həsr olunub. Bu fəsilə öz əksini tapan 40 maddədə qeyd olunur ki, bu fəsil ümumi beynəlxalq hüququn imperativ normalarından irəli gələn öhdəliyin ciddi pozulmasına gətirən beynəlxalq məsuliyyətə dair tətbiq edilir. Belə öhdəliyin pozulması o zaman ciddi sayılır ki, məsuliyyət daşıyan dövlət tərəfindən öhdəlik kobud surətdə və ya sistemik olaraq yerinə yetirilmir. Beynəlxalq-hüquqi öhdəliyin ciddi pozulması xüsusi nəticələrə gətirir. Belə ki, 40-cı maddənin mahiyyəti üzrə hüquqi vasitələrlə hər hansı bir ciddi pozuntuya son qoyulması məqsədilə dövlətlər bir-biri ilə əməkdaşlıq etməlidirlər. Bununla yanaşı, heç bir dövlət 40-cı maddənin mahiyyəti üzrə ciddi pozuntu nəticəsində yaranmış vəziyyətin əsaslı və hüququayğun olması kimi tanınamalıdır. Göründüyü kimi "ümumi beynəlxalq hüququn imperativ normalarından irəli gələn öhdəliklərin ciddi pozulması" düsturunun mahiyyəti "beynəlxalq cinayət" anlayışının mahiyyətindən heç də fərqlənmir.

Belə növ beynəlxalq hüquq pozuntularına təcavüz, soyqırım, etnik təmizləmə, aparteid, köləlik, insanlıq əleyhinə cinayətlər və s. aid edilir. Şübhəsiz ki bunların sırasına beynəlxalq təhlükəsizliyin pozulması hallarını da aid etmək olar. Bununla bərabər qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq təhlükəsizliyin pozul-

masına görə dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət daşımısını nəzərdə tutan məcburi xarakterli beynəlxalq müqavilənin bağlanması bu sahədə dövlətlərin beynəlxalq-hüquqi məsuliyyəti mexanizminin yaradılmasına xidmət edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Гусейнов Л.Г. Международная ответственность государств за нарушения прав человека. Киев, Ин-т гос. и права РАН Украины, 2000. – 316 с.

2. Qarayev R.M. Beynəlxalq hüquq elminin problemləri//“Hüquq elmlərinin prioritet istiqamətləri və hüquqşünas alimlərin qarşısında duran vəzifələr” mövzusunda elmi-praktik konfransın materialları. Bakı: “Elm”, 2010. – s. 210-214.

3. Международное право (мүвафиқ bölmənin müəllifi M.Şrederdir) /Вольфганг Граф Витцум и др., пер. с нем. М.: Инфотропик Медиа, 2011. – 992 с.

4. Hüseynov L.H. Beynəlxalq hüquq. Dərslik. Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2012, 368 səh.

5. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов/ И.И. Лукашук. Рос. акад. наук. Ин-т государства и права. Академ. Правовой ун-т. Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 544 с.

6. Shaw M.N. International law. Sixth Edition. Cambridge University Press, 2008, 1288 p.

7. Pugh M. “Legal Aspects of the Rainbow Warrior Affair”//The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 36, No. 3. (Jul., 1987), pp. 655–669.

8. Лукашук И.И. Право международной ответственности. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 432 с.

9. Crawford J. Bodeau P., Peel J. ‘The ILC’s Draft Articles on State Responsibility: Toward Completion of a Second Reading’// American Journal of International Law, 2000, № 94, pp. 660-674.

10. Definition of Aggression. Resolution adopted by the General Assembly// <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm>

11. Тункин Г.И. Теория международного права. Под общей ред. Проф. Л.Н. Шестакова. – М.: Издательство «Зерцало», 2000. – 416 с.

12. Fifth report on State responsibility, by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur—the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility //Yearbook of the International Law Commission, 1976, vol. II, Part One, pp. 3-55

(http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes%28e%29/ILC_1976_v2_p1_e.pdf)


~~~~~  
Çapa imzalanmışdır: 28.04.2015.  
Formatı: 60x84 1/16. Həcmi: 47 ç.v.  
Sifariş 6. Tiraj 100.

«Təknur» MMC-nin mətbəəsində  
hazır elektron variantdan ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

~~~~~  
Mətbəə kitabın məzmununa, yazı üslubuna, orfoqrafiya
və qrammatikasına görə heç bir cavabdehlik daşımır.

~~~~~  
Mətbəənin direktoru: Ələkbər Məmmədov

~~~~~  
Ünvan: Bakı ş., Qanlı Gölün Qərb sahili, 125
Telefon: 408-18-30.